

РОЗДІЛ 10. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.991+347.964

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАУКОВИХ КОНСУЛЬТАНТІВ СУДОВИХ ПАЛАТ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

THE LEGAL STATUS OF THE OF SCIENTIFIC CONSULTANTS OF THE TRIAL CHAMBER OF THE SUPREME COURT OF UKRAINE

Волошина В.А.,

*провідний спеціаліст канцелярії управління забезпечення діяльності
Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України*

У статті досліджено складові елементи правового статусу наукових консультантів судових палат Верховного Суду України. На думку автора, структура правового статусу наукового консультанта судової палати Верховного Суду України включає такі елементи: професійні права, професійні обов'язки та відповідальність. Автор доводить, що дисциплінарна відповідальність наукових консультантів судових палат Верховного Суду України як державних службовців за своїм змістом є спеціальною.

Ключові слова: наукові консультанти, Верховний Суд України, науково-консультативне забезпечення, правовий статус, дисциплінарна відповідальність.

В статье исследуются составляющие элементы правового статуса научных консультантов судебных палат Верховного Суда Украины. По мнению автора, структура правового статуса научного консультанта судебной палаты Верховного Суда Украины включает следующие элементы: профессиональные права, профессиональные обязанности и ответственность. Автор доказывает, что дисциплинарная ответственность научных консультантов судебных палат Верховного Суда Украины как государственных служащих по своему содержанию является специальной.

Ключевые слова: научные консультанты, Верховный Суд Украины, научно-консультативное обеспечение, правовой статус, дисциплинарная ответственность.

The article examines the components of the legal status of the scientific advisers of the court chambers of the Supreme Court of Ukraine. According to the author, the structure of the legal status of the scientific consultants of the Chamber of the Supreme Court of Ukraine includes the following elements: professional rights and professional duties and responsibilities. The author argues that the disciplinary responsibility of the scientific consultants of the court chambers of the Supreme Court of Ukraine as a civil servants in a content is special.

Key words: scientific consultants, Supreme Court of Ukraine, scientific and advisory support, legal status, disciplinary responsibility.

Верховний Суд України (далі – ВСУ) не може нормально функціонувати й розвиватися без належного науково-консультативного забезпечення. Це зумовило необхідність створення кваліфікованого й ефективно функціонуючого апарату ВСУ, який характеризується багатоманітністю цілей, завдань і функцій, від професійного й чіткого виконання яких залежить ефективність здійснення ВСУ своїх функціональних повноважень. Процеси, що проходять у цій сфері, вимагають залучення осіб, які володіють глибокими професійними знаннями у сфері юриспруденції, управління, правозастосування, вміють об'єднуватися на злагоджену роботу, підтримувати ініціативу, брати на себе відповідальність за прийняття рішень, осіб принципів, вимогливих і чесних. Таким особами є наукові консультанти судових палат ВСУ.

Наукові консультанти судових палат ВСУ належить до категорії державних службовців. Правовий статус державного службовця похідний від змісту державної служби як правового й організаційного інституту, особливостей державної служби, яка забезпечує нормальне функціонування кожного державного органу чи організації, та складається з певного персоналу – спеціально професійно підготовлених державних службовців [1, с. 112].

Основи правового статусу державного службовця визначаються Законом України «Про державну службу», конкретизуються в законах і підзаконних актах, положеннях та інструкціях, що розробляються на основі типових професійнокваліфікаційних характеристик посад і затверджуються керівниками відповідних органів.

Серед основних елементів статусу державного службовця законодавець, зокрема, у розділі III «Правовий статус державних службовців державних органів та їх апарату»

Закону України «Про державну службу» виділяє обов'язки, права й відповідальність державних службовців, а також обмеження, пов'язані з прийняттям на державну службу. Структура правового статусу наукового консультанта судової палати ВСУ, як і будь-якого іншого державного службовця в Україні, включає такі елементи: професійні права, професійні обов'язки й відповідальність.

Правовий статус наукового консультанта судової палати ВСУ виникає з моменту призначення на посаду керівником апарату ВСУ в порядку, передбаченому законами України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну службу», Кодексом законів про працю України та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють ці правовідносини.

Професійні права наукових консультантів судових палат ВСУ – це сукупність визначених і гарантованих чинним законодавством України повноважень та правових можливостей, необхідних для здійснення консультативних, організаційних та інформаційних заходів, спрямованих на створення необхідних умов для ефективного здійснення ВСУ своїх функціональних повноважень.

Професійні права наукових консультантів судових палат ВСУ умовно поділимо на загальні, визначені в ст. 11 Закону України «Про державну службу», та спеціальні, закріплені у відповідних посадових інструкціях.

Загальними професійні правами наукових консультантів судових палат ВСУ є такі: користуватися правами та свободами, які гарантуються громадянам України Конституцією й законами України; брати участь у розгляді питань і прийнятті в межах своїх повноважень рішень; одержувати від державних органів, підприємств, установ та організацій, органів місцевого й регіонального самовря-

дування необхідну інформацію з питань, що належать до їх компетенції; на повагу особистої гідності, справедливе й шанобливе ставлення до себе з боку керівників, співробітників і громадян; вимагати затвердження керівником чітко визначеного обсягу службових повноважень за посадою службовця; на оплату праці залежно від посади, яку він займає, рангу, який йому присвоюється, якості, досвіду та стажу роботи; безперешкодно ознайомлюватися з матеріалами, що стосуються проходження ним державної служби, у необхідних випадках давати особисті пояснення; на просування по службі з урахуванням кваліфікації та здібностей, сумлінного виконання своїх службових обов'язків, участь у конкурсах на заміщення посад більш високої категорії; вимагати службового розслідування з метою зняття безпідставних, на думку службовця, звинувачень або підозри; на здорові, безпечні й належні для високопродуктивної роботи умови праці; на соціальний і правовий захист відповідно до його статусу; захищати свої законні права та інтереси у вищестоящих державних органах та в судовому порядку.

Спеціальними професійними правами наукового консультанта судової палати ВСУ є такі: 1) за дорученням представляти ВСУ в державних органах влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах, організаціях із питань, що належать до його компетенції; брати участь у засіданнях, нарадах, семінарах, які проводяться у ВСУ, інших державних органах, установах та організаціях; 2) готувати запити на отримання необхідних інформації та документів із питань, що стосуються діяльності відділу та отримувати їх у встановленому порядку для виконання своїх обов'язків від органів державної влади, судів України, установ, підприємств, організацій, громадських об'єднань, а також від структурних підрозділів апарату ВСУ; 3) вносити пропозиції щодо вдосконалення роботи відділу, управління; 4) користуватися в установленому у ВСУ порядку інформаційною базою даних останнього, системами зв'язку та телерадіокомунікацій, матеріально-технічним обладнанням.

Професійні обов'язки наукового консультанта судової палати ВСУ – це законодавчо визначена необхідність професійної поведінки наукового консультанта, що обумовлена необхідністю забезпечення ВСУ комплексом консультативних та організаційно-інформаційних заходів.

Професійні обов'язки наукового консультанта судової палати ВСУ, як і професійні права, умовно можна поділити на загальні, закріплені в ст.10 Закону України «Про державну службу», та спеціальні, визначені у відповідних посадових інструкціях.

Так, загальними професійними обов'язками наукового консультанта судової палати ВСУ як державного службовця є додержання Конституції України та інших актів законодавства України; забезпечення ефективної роботи та виконання завдань державних органів відповідно до їх компетенції; недопущення порушень прав і свобод людини та громадянина; безпосереднє виконання покладених на них службових обов'язків, своєчасне й точне виконання рішень державних органів чи посадових осіб, розпоряджень і вказівок своїх керівників; збереження державної таємниці, інформації про громадян, що стала їм відома під час виконання обов'язків державної служби, а також іншої інформації, яка згідно із законодавством не підлягає розголошенню; постійне вдосконалення організації своєї роботи й підвищення професійної кваліфікації; сумлінне виконання своїх службових обов'язків, ініціатива та творчість у роботі; державний службовець повинен діяти в межах своїх повноважень; у разі одержання доручення, яке суперечить чинному законодавству, державний службовець зобов'язаний невідкладно в письмовій формі доповісти про це посадовій особі, яка дала доручення, а в разі наполягання на його виконанні – повідомити вищу за посадою особу.

Спеціальними професійними обов'язками наукового консультанта судової палати ВСУ є: 1) здійснення науково-експертної діяльності, консультацій та своєчасного забезпечення суддів необхідною й повною інформацією щодо вітчизняного та зарубіжного досвіду, робіт провідних учених із метою постановлення законного й обґрунтованого судового рішення в окремих складних судових справах; розроблення й обґрунтування пропозицій до різних варіантів проектів відповідних рішень, організація їх експертизи; 2) участь у розробці проектів законів та інших нормативно-правових актів із питань реформування судової системи, судоустрою, судочинства, статусу суддів, їх соціального захисту й матеріального забезпечення; 3) участь у проведенні правової й наукової експертизи і надання висновків на проекти законів і підзаконних актів, що надходять до ВСУ на погодження від суб'єктів законодавчої та нормотворчої ініціативи; 4) збирання, систематизація, вивчення й оцінка результатів проведення наукових розробок, аналогів думок учених для проведення кваліфікованих консультацій; 5) надання науково-методичної допомоги суддям, помічникам суддів, працівникам управління із питань застосування норм законодавства; 6) вивчення, аналіз судової практики та створення банку даних спірних питань, які виникають під час розгляду цивільних справ, підготовка відповідних пропозицій; використання під час виконання цієї роботи комп'ютеру й іншої офісної техніки; 7) участь у підготовці пропозицій щодо вдосконалення законодавства України; 8) на підставі судової практики систематизація правових позицій і підготовка відповідних матеріалів для друку у «Віснику Верховного Суду України», щорічнику «Рішення Верховного Суду України» й для розміщення на веб-сайті ВСУ; 9) підготовка необхідних довідок та аналітичних матеріалів для представлення позиції ВСУ в комітетах Верховної Ради України та Конституційному Суді України з питань матеріального та процесуального права; 10) виконання інших доручень керівництва ВСУ та начальника управління; 11) постійна робота над удосконаленням організації своєї роботи й підвищення професійної кваліфікації; 12) виконання інших доручень начальника управління, начальника відділу та керівництва Судової палати в цивільних справах.

Достатньо дивним, на наш погляд, є той факт, що обсяг обов'язків наукових консультантів різних судових палат у межах єдиного органу – ВСУ – не є однаковим. Так, наприклад, до переліку обов'язків наукового консультанта Судової палати в кримінальних і господарських справах ВСУ належить підготовка необхідних довідок та аналітичних матеріалів для представлення позиції ВСУ в комітетах Верховної Ради України та Конституційному Суді України з питань матеріального та процесуального права з відповідних галузей права, тоді як наукові консультанти судової палати в цивільних справах і судової палати в адміністративних справах, відповідно до посадових інструкцій, не зобов'язані виконувати вказані дії. У свою чергу науковий консультант судової палати в адміністративних справах зобов'язаний брати участь в організації роботи з підвищення професійної кваліфікації та навчання працівників відділу, управління, тоді як на наукових консультантів інших палат такий обов'язок не покладається.

На наш погляд, це може свідчити, що посадові інструкції наукових консультантів судових палат ВСУ не є уніфікованими та приведеними у відповідність між собою. У свою чергу така невідповідність не може йти на користь ефективному здійсненню ВСУ своїх функціональних повноважень за допомогою комплексу консультативних та організаційно-інформаційних заходів. Ми вважаємо, що це є суттєвою прогалиною в управлінській діяльності керівника апарату ВСУ. Адже саме від обсягу обов'язків залежить й обсяг відповідальності.

Відповідальність наукового консультанта судової палати ВСУ є дієвим механізмом забезпечення належного

та якісного виконання останнім взятих на себе обов'язків, зокрема здійснення консультативних, організаційних та інформаційних заходів, спрямованих на створення необхідних умов для ефективного здійснення ВСУ своїх функціональних повноважень.

Як зазначає Н.В. Витрук, дисциплінарна відповідальність неоднорідна. Її особливості залежать від виду дисципліни, що обмовлений специфікою предмета регулювання суспільних відносин, на захист яких і спрямоване дотримання вимог дисципліни. Видові особливості дисциплінарної відповідальності проявляються у визначенні складу дисциплінарного проступку, дисциплінарних стягнень, порядку їх накладення та реалізації. Крім того, дисциплінарну відповідальність можна поділяти на види, виходячи з особливостей правового становища тих суб'єктів права, на яких вона поширюється [2, с. 120–121].

Дисциплінарна відповідальність наукових консультантів судових палат ВСУ як державних службовців за своїм змістом є спеціальною.

Науковий консультант несе персональну відповідальність у порядку, встановленому чинним законодавством України, зокрема ст. ст. 147–152 Кодексу законів про працю України та ст. 14 Закону України «Про державну службу»: 1) невиконання чи неналежне виконання без поважних причин покладених на нього службових обов'язків; 2) порушення обмежень, пов'язаних із проходженням державної служби; 3) перевищення своїх повноважень; 4) порушення правил професійної етики, інший вчинок, який порочить його як державного службовця або дискредитує державний орган, у якому він працює; 5) недотримання Загальних правил поведінки державного службовця, правил з охорони праці та пожежної безпеки.

Підставою відповідальності наукового консультанта є вчинення останнім проступку. Для того щоб визначитись із поняттям проступку наукового консультанта, треба розглянути кожний з елементів його складу та визначити їх особливості. Так, професійний проступок, як і будь-який інший вид правопорушення, характеризується наявністю чотирьох елементів, які розглядаються в сукупності, а саме об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Загальним об'єктом дисциплінарного проступку наукового консультанта виступає дисципліна праці, що являє собою систему правових норм, що регулюють внутрішній трудовий розпорядок, встановлюють повноваження сторін трудового договору, а також передбачають заохочення за успіхи в роботі та відповідальність за неналежне виконання трудових обов'язків [3, с. 341].

Разом із цим у зв'язку з тим, що дисциплінарні проступки стосуються різних сторін службової діяльності, доцільно виділяти ще їх безпосередні об'єкти. Так, Д.С. Гавриленко розрізняє три групи таких об'єктів: а) службові обов'язки, визначені за посадою, порушення яких може спричинити обмеження прав, інтересів, честі, гідності, особистості недоторканності окремих громадян, інтересів і прав державних і громадських організацій; б) правила додержання службової дисципліни (режим робочого часу, розпорядок дня працівників, правила поведінки зі службовими документами); в) загальні правила поведінки державних службовців поза службою, а також етичні вимоги, що ставляться до них [4, с. 277–278].

Об'єктивна сторона проступку наукового консультанта складається з протиправної поведінки, шкідливих наслідків та причинного зв'язку між ними. Протиправним є діяння (дія або бездіяльність) наукового консультанта, яке порушує вимоги законодавства України про працю та державну службу. Під шкідливими наслідками, у контексті відповідальності наукового консультанта, варто розуміти, по-перше, матеріальну шкоду та збитки, завдані ВСУ внаслідок протиправної поведінки наукового консультанта; по-друге, підрив авторитету ВСУ як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції. Причинний

зв'язок – це об'єктивний зв'язок між дією (бездіяльністю) наукового консультанта та шкідливим наслідком. Разом із тим наявність шкідливих наслідків і причинного зв'язку між протиправною поведінкою та шкідливими наслідками не завжди є обов'язковою складовою об'єктивної сторони проступку; як правило, достатньо лише протиправної поведінки суб'єкта проступку.

Суб'єктом проступку наукового консультанта є державний службовець, призначений на посаду наукового консультанта відповідної судової палати ВСУ у встановленому законом порядку.

Суб'єктивна сторона проступку наукового консультанта характеризує внутрішнє психологічне ставлення останнього до вчиненого проступку та його наслідків. Таке ставлення знаходить свій вияв у понятті вини, яка виражається у формі умислу чи необережності.

Отже, під проступком наукового консультанта судової палати ВСУ треба розуміти протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність наукового консультанта судової палати ВСУ, яка полягає в невиконанні чи неналежному виконанні професійних обов'язків, перевищенні своїх повноважень, недотриманні обмежень, пов'язаних із проходженням державної служби та загальних правил трудової дисципліни, за вчинення якої він має понести несприятливі для себе наслідки з боку уповноваженого суб'єкта, що виражаються в стягненнях.

Дисциплінарні стягнення застосовуються керівником апарату ВСУ безпосередньо за виявленням проступку, проте не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення наукового консультанта від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебування його у відпустці. Стосовно державних службовців, відповідно до Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 р. № 950 [5], може бути проведено службове розслідування.

Підсумовуючи наведене вище, а також беручи за основу аналіз наукової літератури та законодавства з означеного питання, вважаємо за можливе визначити характерні риси правового статусу наукового консультанта судової палати ВСУ. Так, характерними рисами правового статусу наукового консультанта судової палати ВСУ є такі: 1) призначається на посаду та звільняється з неї керівником апарату Суду в порядку та з підстав, передбачених Законом України «Про державну службу», Кодексом законів про працю України та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють ці правовідносини; 2) їх права й обов'язки поділяються на загальні (визначені в законодавстві України про державну службу) та спеціальні (передбачені відповідними посадовими інструкціями); 3) професійна діяльність наукового консультанта судової палати ВСУ підпорядкована виконанню завдань, покладених на відповідний відділ і носить офіційний характер; 4) мають право на просування по службі, тобто на службову кар'єру; 5) передбачено низку обмежень його громадських прав із метою забезпечення більшої ефективності та якості службової діяльності; 6) посада є базою для характеристики правового статусу наукового консультанта судової палати ВСУ, оскільки саме в посаді виражається його функціональна роль, місце в ВСУ та в судовій системі; 7) підлягає спеціальній дисциплінарній відповідальності в порядку, передбаченому чинним законодавством за вчинення проступку.

Отже, дослідивши правовий статус наукового консультанта судової палати ВСУ як державного службовця та визначивши характерні риси цього статусу, вважаємо, що під терміном «правовий статус наукового консультанта судової палати ВСУ» варто розуміти систему професійних прав, обов'язків і відповідальності, передбачених законодавчими та локальними правовими актами, що визначають особливу соціальну роль наукового консультанта судової

палати ВСУ як державного службовця, яка полягає в здійсненні консультативних, організаційних та інформаційних заходів, спрямованих на створення необхідних умов для ефективного здійснення ВСУ своїх функціональних повноважень.

Таким чином, належне врегулювання (насамперед на рівні посадових інструкцій) правового статусу науко-

вих консультантів судових палат ВСУ має стати одним із першочергових завдань керівника апарату ВСУ. Адже від якості реалізації професійних обов'язків, здійснюваних науковими консультантами судових палат ВСУ, суттєво залежить ефективність здійснення ВСУ своїх функціональних повноважень за допомогою комплексу консультативних та організаційно-інформаційних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Битяк Ю.П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади : [монографія] / Ю.П. Битяк. – Х. : Право, 2005. – 304 с.
2. Витрук Н.В. Общая теория юридической ответственности : [монографія] / Н.В. Витрук. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Норма, 2009. – 259 с.
3. Дмитренко Ю.П. Трудове право України : [підручник] / Ю.П. Дмитренко. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 624 с.
4. Гавриленко Д.А. Государственная дисциплина: сущность, функции, значение / Д.А. Гавриленко ; под ред. А.П. Шергина. – Минск : Наука и техника, 1988. – 326 с.
5. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 р. № 950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/950-2000-%D0%BF>.